

Magdalena Pieklarz-Thien

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
magdalena.pieklarz@uwm.edu.pl

INNOWACJA NA DRODZE PRAKTYCZNIE UŻYTECZNEJ APLIKACJI? PRZYCZYNEK NA RZECZ DIALOGU POMIĘDZY GLOTTODYDAKTYKĄ A JĘZYKOZNAWSTWEM

Innovation towards practical usage application?
Contribution to a discourse between language teaching
and linguistics

Innovation in addition to rationalization, optimization and professionalization contributes to the cognitive interest of many scientific disciplines, where research is carried out for the use of specific areas of practical activities. Of particular interest in the context of glottodidactics is both its theoretical (scientific research) and practical (implementation) dimension, implying the proposal of practical applications in specific educational contexts. This article is a trial undertaking to consider the problem of innovation using the incorporation and adaptation of the latest findings and results of language research in glottodidactics as an example. Considerations are made using examples from German linguistics and German as a foreign language didactics and constitute a contribution to the discussion of the identity and autonomy of glottodidactics as a science.

Keywords: innovation, interdisciplinarity, correlation of glottodidactics with linguistics, fields related to didactics

Słowa kluczowe: innowacyjność, interdyscyplinarność, związek glottodydaktyki i językoznawstwa, dziedziny pokrewne dydaktyce

1. Wstęp

Innowacyjność obok racjonalizacji, optymalizacji i profesjonalizacji wpisuje się w interesy poznawcze wielu dyscyplin naukowych, których badania prowadzone są na użytek określonych dziedzin działalności praktycznej. W kontekście glottodydaktyki, empirycznej dziedziny naukowej generującej wiedzę praktycznie użyteczną¹, interesujący jest jej zarówno teoriopoznawczy (badania naukowe), jak i praktyczny wymiar (wdrożenia), implikujący propozycje użytecznych zastosowań w konkretnych kontekstach edukacyjnych.

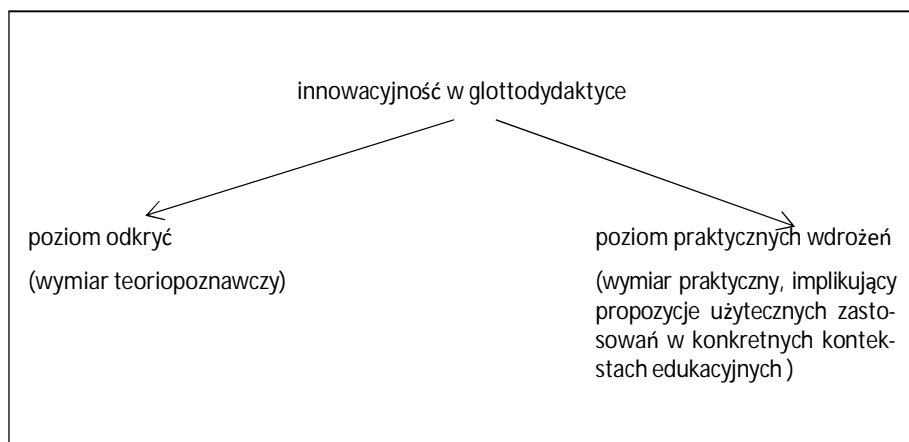
Niniejszy artykuł jest przyczynkiem na rzecz innowacyjności i optymalizacji działań dydaktycznych na przykładzie inkorporacji i adaptacji nowszych ustaleń i wyników badań nad językiem w glottodydaktyce. W rozważaniach wstępnych na temat właściwości glottodydaktyki jako nauki i jej potencjału innowacyjnego (2) poddane do dyskusji zostanie twierdzenie, iż innowacja w glottodydaktyce uwarunkowana jest przyrostem wiedzy glottodydaktycznej, odbywającym się m.in. na podstawie uzasadnionych poznawczo i metodologicznie poprawnych ujęć interdyscyplinarnych, które prowadzą do użytecznych wdrożeń, czyli praktycznych zastosowań w konkretnych kontekstach edukacyjnych. Rozpatrując kwestię interdyscyplinarności w glottodydaktyce, uwagę skierujemy na język jako wieloaspektowy przedmiot poznania, do którego dostęp uzyskujemy, przyjmując różne perspektywy badawcze wynikające z zróżnicowanych orientacji teoretycznych i dyscyplinarnych (3), a w dalszej kolejności na relację pomiędzy glottodydaktyką a językoznawstwem (4), gdyż to właśnie właściwie zrozumienie związku pomiędzy tymi dyscyplinami jest wstępnym warunkiem podjęcia prawdziwie² interdyscyplinarnych i innowacyjnych adaptacji wybranych konstruktów pochodzących z językoznawstwa w glottodydaktyce. Na zakończenie (5) przedstawimy przykład aktualnego obszaru badawczego z zakresu pogranicza obu dyscyplin, który wydaje się szczególnie istotny zarówno dla rozwoju myśli glottodydaktycznej, jak i działalności praktycznej na lekcji języka obcego.

¹ Takie spojrzenie na dziedzinę nauczania i uczenia się języków obcych przejmujemy od Marii Dakowskiej (2010a, 2010b, 2014).

² Przeciwnieństwem prawdziwie interdyscyplinarnych podejść i ujęć są pozornie interdyscyplinarne podejścia i ujęcia, które prowadzą do poznawczo jednostronnych i tym samym deficytowych koncepcji nauczania i uczenia się języków obcych. Por. przykłady w Bausch i in. (2016: 20 i n.).

2. Glottodydaktyka innowacyjna – glottodydaktyka aplikatywna, czyli inkorporująca wiedzę praktycznie użyteczną

Pojęcie innowacji definiowane i dyskutowane jest już od lat 60. ubiegłego wieku przede wszystkim w literaturze nauk ekonomicznych w kontekście rozwoju działalności gospodarczej (por. Szymański, 2013: 67 i n.). Utożsamiane bywa z wynalazkami i patentami, ale także z nowymi kombinacjami, ideami, produktami, metodami, przy czym podkreśla się, iż samo odkrycie nowości nie jest jeszcze innowacją. Za istotę innowacji przyjmuje się wdrożenie nowości do praktyki. Tym samym w dyskusji wokół problematyki innowacyjności wyróżnić możemy poziom odkryć, czyli badań naukowych, oraz poziom praktycznych wdrożeń. Schemat 1 przedstawia propozycję ujęcia istoty innowacji na gruncie glottodydaktycznym na podstawie tego rozróżnienia.

Schemat 1: Innowacyjność w glottodydaktyce.

Rozróżnienie tych dwóch aspektów jest interesujące szczególnie w kontekście interdyscyplinarnych dziedzin naukowych, w tym glottodydaktyki, nauki, która uzyskuje dostęp poznawczy do badanych zjawisk nie tylko przy pomocy glottodydaktycznej bazy pojęciowej. Innowacja w nauce o uczeniu się i nauczaniu języków obcych, poznawczo autonomicznej dziedzinie empirycznej, której przedmiot badań charakteryzuje jednakże interdyscyplinarność podejść i rozwiązań metodologicznych, ma niejednokrotnie źródło w dziedzinach pokrewnych glottodydaktyce, które zapośredniczają koncepcje i konstrukty pojęciowe, użyteczne przy budowaniu glottodydaktycznego systemu wiedzy³. Jak

³ Interdyscyplinarny charakter przedmiotu badań glottodydaktyki przekonująco ilustruje Weronika Wilczyńska (2010: 28) za pomocą zaimków pytających „kto?, jak?”,

twierdzi Waldemar Pfeiffer (2001: 29) przyrost wiedzy glottodydaktycznej wynikający z interdyscyplinarności ujęć przedmiotu badań odbywać się może zarówno na drodze teoriopoznawczej, tj. włączania przez glottodydaktykę ustaleń i wyników badań dyscyplin jej pokrewnych we własny system wiedzy, jak i na drodze bezpośrednich zastosowań w praktyce:

[...] Tak więc zarówno implikacje, jak i aplikacje pochodzące z dyscyplin pokrewnych są bardzo relewantne dla glottodydaktyki, która je inkorporuje i integruje w zwarty system wiedzy glottodydaktycznej.

Glottodydaktyka zorientowana na innowację nie jest więc obojętna wobec aktualnych ustaleń i wyników badań nauk takich jak psychologia, psycholingwistyka, lingwistyka, socjolingwistyka, teoria komunikacji, neurolingwistyka, jeśli jej aspekty zainteresowań pokrywają się z nimi (por. także Dakowska, 2010a: 77). Śledząc rozwój wyżej wymienionych dyscyplin oraz ich wpływ na kształtowanie się wiedzy glottodydaktycznej, która na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat stanowiła punkt wyjścia wszelkich działań dydaktycznych i metodycznych na lekcji języka obcego, można by przychylić się do stwierdzenia, iż potencjał innowacyjny glottodydaktyki jest w pewnym stopniu pochodną innowacyjności jej dziedzin pokrewnych. Za przykład posłużyć może rozwój pragmalingwistyki, a w szczególności teorii aktów komunikacyjnych, która zainicjowała powstanie podejścia komunikacyjnego, tudzież wpływ wybranych aspektów socjolingwistyki i pedagogiki na rozwój podejścia interkulturowego w glottodydaktyce. Obie te koncepcje postrzegamy jako innowacyjne zarówno w procesie wiedzotwórczym glottodydaktyki, jak i w praktycznym zastosowaniu na lekcji języka obcego.

Mając więc na uwadze rozwój wiedzy glottodydaktycznej, który sprzyja innowacyjności podejść, metod i rozwiązań dydaktyczno-metodycznych, wskazujemy na potencjał podejścia interdyscyplinarnego w tworzeniu wiedzy glottodydaktycznej, a tym samym na potrzebę zwrócenia się ku aktualnym ustaleniom i wynikom badań dziedzin pokrewnych glottodydaktyce. Uważamy, iż glottodydaktyka innowacyjna inkorporuje wiedzę praktycznie użyteczną z dziedzin jej pokrewnych. Za Weroniką Wilczyńską i Anną Michońską-Stadnik (2010: 13) podkreślamy jednakże konieczność poddawania praktycznie użytecznych ustaleń i wyników badań dziedzin pokrewnych procedurze glottodydaktycznej adaptacji:

co?, gdzie?”, przypisując im przykładowe dziedziny pokrewne, takie jak psychologia i neurologia (kto?), nauki o wychowaniu (jak?), nauki o języku i komunikacji (co?), nauki o kulturze i społeczeństwie (gdzie?).

Niezbędne jest podjęcie wysiłku zrozumienia wybranego stanowiska w kategoriach danej dziedziny wyjściowej, a następnie określenie warunków adaptacji tegoż ujęcia w tworzeniu wiedzy glottodydaktycznej⁴.

Określenie warunków adaptacji jest niczym innym jak określeniem możliwości i granic integracji wiedzy z dyscyplin pokrewnych w zwarty i spójny system wiedzy glottodydaktycznej. Odbywa się ono niejednokrotnie na drodze glottodydaktycznych badań empirycznych. Glottodydaktyka bowiem nie sumuje jedynie wyników badań innych dyscyplin, lecz mając własny przedmiot badań i zainteresowań, autonomicznie definiuje i realizuje swoje cele poznawcze. Dlatego za zasadne uznać należy dystansowanie się glottodydaktyków od włączania rezultatów badań dziedzin pokrewnych bez tzw. glottodydaktycznej adaptacji (tamże: 69)⁵:

[...] Oznacza to, że odrzucamy możliwość prostego przenoszenia na teren glottodydaktyki – choćby na zasadzie pewnych, powierzchownych analogii i/lub wspólnego przedmiotu zainteresowań – modeli, terminologii czy też ustaleń badawczych z innych dziedzin. Glottodydaktyka, budując własny system wiedzy, będzie siłą rzeczy inaczej określała ich pozycję i znaczenie, ujmując je z sobie właściwej perspektywy, determinowanej jej celami poznawczymi. Istotnym odniesieniem będzie tu więc, jak to już zaznaczono, stan wiedzy glottodydaktycznej w danym zakresie.

Podsumowując, innowacja w glottodydaktyce uwarunkowana jest przyrostem wiedzy glottodydaktycznej, odbywającym się m.in. na podstawie uzasadnionych poznawczo i metodologicznie poprawnych ujęć interdyscyplinarnych (por. Wilczyńska, 2010: 28), które prowadzą do użytecznych wdrożeń, czyli praktycznych zastosowań w konkretnych kontekstach edukacyjnych. Twierdzenie to nasuwa pytania, na czym polega interdyscyplinarny charakter glottodydaktyki oraz jak powinniśmy określić jej związek z dziedzinami pokrewnymi? Odpowiemy na nie w odniesieniu do językoznawstwa.

⁴ Stanowisko to jest fundamentem, na którym badaczki te opierają swoje rozumienie interdyscyplinarności jako „[...] autentyczny dialog specjalistów z dwu lub więcej dziedzin. Implikuje to, że każdy z nich podejmie wysiłek zrozumienia innego podejścia do danego przedmiotu poznania, a konkretnie postara się uchwycić odnośny system pojęć, założenia teoretyczne itd. tak, jak są one formułowane z perspektywy danej «dyscypliny wyjściowej»” (tamże: 26).

⁵ Por. także Wilczyńska (2010: 27) oraz Pfeiffer (2001: 29).

3. Język jako wspólny obiekt zainteresowania oraz przedmiot refleksji językoznawstwa i glottodydaktyki

Wiele współczesnych dyscyplin humanistycznych (w tym także glottodydaktykę i językoznawstwo) charakteryzuje interdyscyplinarność, która wynika z wielowymiarowości licznych przedmiotów poznania (np. języka, tekstu, kultury, umysłu... itp.), a w konsekwencji z przyjmowania przez specjalistów różnych perspektyw badawczych w realizowaniu nowych poznawczych celów. Sytuację, kiedy danym aspektem interesuje się aż kilka dziedzin, Wilczyńska (2010: 28) określa zjawiskiem wręcz nagminnym w humanistyce⁶. I tak, chociaż pytanie o naturę i właściwości języka kierujemy zasadniczo do językoznawstwa, to również dla glottodydaktyki język jest w pewnych zakresach poznawczych ważnym i interesującym obiektem poznania. Glottodydaktyka jednakże, jak słusznie zauważa Franciszek Grucza (2004: 42), nie zajmuje się sama poznawaniem wszystkich interesujących ją kwestii dotyczących języka, lecz zapożycza w dużej mierze potrzebną jej wiedzę od językoznawstwa, od którego ustaleń, opisów i modeli w tej perspektywie jest nawet zależna⁷. I choć relacja pomiędzy lingwistyką i jej opisami języka a glottodydaktyką w literaturze przedmiotu dyskutowana bywa raczej jako kwestia problematyczna, to wątpliwości umiejscowić należy za Antonim Dębskim (2000: 36) nie wokół konieczności, lecz wokół możliwości stosowalności i dydaktyzacji wyników badań i opisów lingwistycznych w nauczaniu:

Ponieważ w świetle dotychczasowych osiągnięć teoretycznych lingwistyki stosowanej [...], ale i w świetle doświadczeń praktycznych nauczania języków obcych, w zasadniczą konieczność stosowania lingwistycznych opisów języka w praktyce raczej trudno wątpić, istoty sporu i tym samym obszarów koniecznych dociekań szukać należy w kryteriach doboru możliwych do zastosowania (stosowalnych) modeli opisu lingwistycznego, a więc najogólniej rzecz biorąc w problemie adekwatności opisu lingwistycznego wobec wymogów teorii i praktyki glottodydaktycznej.

⁶ Należy podkreślić, iż interdyscyplinarność nie ujmuje dyscyplinom naukowym ich autonomiczności, ani nie zniekształca ich przedmiotu badań, lecz sprzyja krystalizacji nowych dyscyplin, dla których można precyzyjnie sformułować cele badawcze (por. także Mecner, 2000: 88).

⁷ Por. cytat w oryginale w punkcie 4. W tym miejscu warto przytoczyć też inną wypowiedź Franciszka Gruczy (1974 za 2007: 95), która mimo upływu prawie półwiecza nadal pozostaje aktualna: „Glottodydaktyka nie może zrezygnować z usług lingwistyki ani w płaszczyźnie działania praktycznego, ani naukowego. Lingwistyka stanowi bowiem dla glottodydaktyki główne źródło informacji o dwu najważniejszych elementach przedmiotu jej działania, a mianowicie o języku i jego funkcjonowaniu oraz o tekstach językowych i ich funkcjonowaniu komunikacyjnym”.

Uświadomiwszy więc sobie nieodzowność dialogu pomiędzy glottodydaktyką a językoznawstwem, a jednocześnie towarzyszący temu dialogowi potencjał innowacyjny, wskazujemy na pojemny, wieloaspektowy i nieprzemijający dezyderat badawczy w zakresie badań glottodydaktycznych, tj. na recepcję i adaptację aktualnych i użytecznych ustaleń oraz wyników badań nad językiem dla konkretnych grup docelowych. Postulat ten nie jest w żadnym wypadku nowy⁸. Jednakże dynamiczny obecnie rozwój wielu współczesnych dyscyplin naukowych, także tych, które podzielają wybrane aspekty zainteresowań i konstrukty pojęciowe z glottodydaktyką, staje się istotnym bodźcem do zwrócenia się ku ich dokonaniom. Tak jest również w przypadku językoznawstwa, którego stan i kondycję oraz potencjał aplikacyjny Peter Eisenberg (2004: 22) ocenia w następujący sposób:

Językoznawstwo, a szczególnie gramatyka rozwinęły się w minionych latach tak bardzo, iż dysponujemy wielką wiedzą, która ma duże znaczenie dla kształcenia nauczycieli. Powinniśmy tę wiedzę bez oporów i absolutnie z czystym sumieniem wykorzystywać (tłum. M.P.T.)⁹.

Potrzebę podjęcia tego wyzwania uzasadnia fakt, iż dynamicznie rozwijające się językoznawstwo może udzielić glottodydaktyce coraz bardziej zróżnicowanej odpowiedzi na pytanie o naturę i właściwości konkretnych języków. Aktualne ustalenia w tym zakresie są dla glottodydaktyki o tyle istotne, iż bez nich nie można zarówno dokonać innowacyjnego doboru treści kształcenia, jak i właściwie zdefiniować wiedzy i umiejętności językowych, które uczący się powinni nabyć w toku kształcenia. Lekceważenie dokonań i ustaleń badań nad językiem przez glottodydaktykę prowadzić może ponadto do oddalania się obu dyscyplin, które skutkuje utratą wspólnych obiektów zainteresowania i przedmiotów refleksji, a w dalszej perspektywie stagnacją poznawczą i nieinnowacyjnością w sferze działalności praktycznej (por. także Neuland, 2012: 18).

⁸ Już w latach 90. ubiegłego wieku Ruth Albert (1995: 82) zdefiniowała związek glottodydaktyki z jej dyscyplinami pokrewnymi, określając przy tym misję glottodydaktyków: „Zadaniem glottodydaktyków jest adaptacja wyników badań dziedzin pokrewnych glottodydaktyce takich jak lingwistyka, pedagogika czy nauki społeczne na drodze własnych badań empirycznych w celu wypracowania koncepcji i materiałów do nauczania języka obcego w różnych grupach docelowych” (tłum. M.P.T.). Istotne jest przy tym podkreślenie Albert (tamże), iż adaptacji powinno poddawać się tylko te wyniki badań, które są glottodydaktycznie relewantne, gdyż nie wszystko, co jest aktualne i modne w badaniach lingwistycznych, jest glottodydaktycznie użyteczne.

⁹ W oryginale: „Die Sprachwissenschaft allgemein und die Grammatik im Besonderen hat sich in den vergangenen Jahren so entwickelt, daß wir über viel Wissen verfügen, das unmittelbar von Bedeutung für die Lehrerbildung ist. Wir sollten dieses Wissen selbstbewußt und mit absolut gutem Gewissen zur Wirkung bringen” (Eisenberg, 2004: 22).

4. Związek glottodydaktyki i językoznawstwa – próba ujęcia różnych stanowisk¹⁰

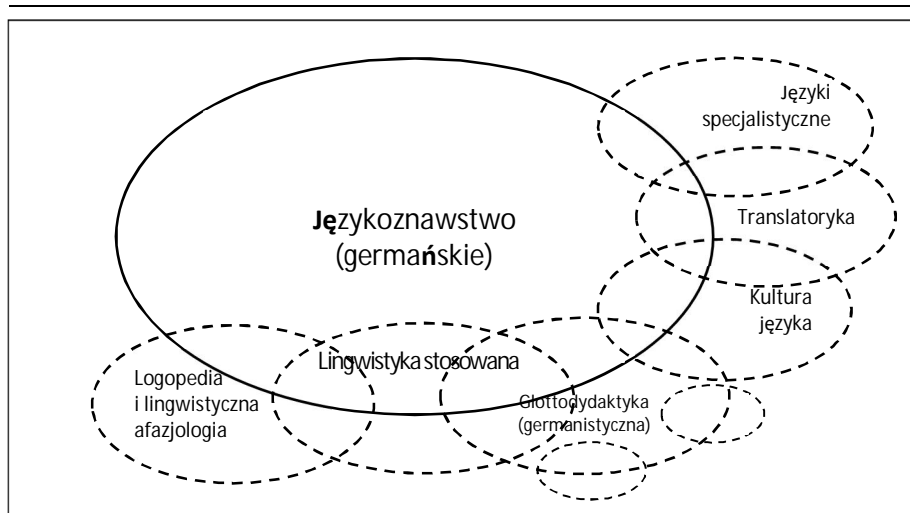
Podstawą do podjęcia prawdziwie interdyscyplinarnych i innowacyjnych adaptacji konstruktów, modeli i opisów pochodzących z językoznawstwa w glottodydaktyce jest należyte uchwycenie relacji pomiędzy tymi dyscyplinami. Niżej podejmujemy próbę krótkiej refleksji nad związkiem ich obu na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat w celu zarysowania ram dla aktualnego zapatrywania w odnośnej kwestii. Rozważania poprowadzimy na przykładzie językoznawstwa germańskiego i glottodydaktyki germanistycznej.

Rola językoznawstwa w glottodydaktyce była od początków istnienia tej dyscypliny kwestią sporną i generującą niejednolite poglądy. Przeglądając polsko- i niemieckojęzyczną literaturę przedmiotu¹¹ napotykamy na różnorodne stanowiska oscylujące pomiędzy dyscyplinarną zależnością a równouprawnionym istnieniem i współistnieniem, które są jednocześnie odmiennymi poglądami na temat tożsamości i autonomiczności glottodydaktyki jako nauki. Podzielić je możemy na trzy grupy:

- (i) Glottodydaktyka (germanistyczna) jako dziedzina lingwistyki stosowanej Według tej, głównie w okresie wyodrębniania się polskiej glottodydaktyki jako dyscypliny naukowej i sporadycznie też później spotykanej interpretacji powiązań dyscyplinarnych, glottodydaktyka jest działalnością praktyczną, rzemiosłem językoznawstwa lub też dziedziną lingwistyki stosowanej. Celem jej jest mniej czy bardziej bezpośrednie zastosowanie ustaleń językoznawczych na podstawie zaleceń innych dziedzin takich jak dydaktyka ogólna, psychologia uczenia się, pedagogika itp. Tym samym nie jest ona postrzegana jako autonomiczna dziedzina wiedzy, definiująca specyficzny dla siebie przedmiot badań, posiadająca własny aparat pojęciowy i adekwatną do przedmiotu badań metodologię. Samodzielności odmawia się jej, argumentując, iż sumuje ona tylko wyniki badań innych dziedzin. Schemat 2 przedstawia graficznie to stanowisko, przy czym spektrum subdyscyplin zarówno lingwistyki stosowanej, jak i dziedzin pokrewnych glottodydaktyce, takich jak dydaktyka ogólna, psychologia itp. (najmniejsze kręgi), pozostaje otwartym.

¹⁰ Szerzej na ten temat w Pieklarz-Thien (2018b).

¹¹ Por. Grucza (1978, 1988, 2000, 2004, 2007), Pfeiffer (2001, 2003), Jaroszewska (2014), Helbig (1997), Weinrich (1979), Henrici (1996), Ehlich (1994), Götze, Suchsland (1996, 1999), Götze (2010), Altmayer (2004), Neuner (1997), Portmann-Tselikas (1998), Hirschfeld (1997), Edmondson (1996).

Schemat 2: Glottodydaktyka (germanistyczna) jako dziedzina lingwistyki stosowanej.

Takie zrozumienie relacji językoznawstwa i glottodydaktyki postrzegamy dzisiaj już tylko w kategoriach przedawnionego stadium rozwoju myśli glottodydaktycznej. Badanie tego wycinka rzeczywistości, jakim jest nauczanie i uczenie się języków obcych, które w Polsce podejmuje dziedzina określana glottodydaktyką, a w Niemczech kilka subtelnie się od siebie różniących dyscyplin¹², definitywnie pokonało w minionych dziesięcioleciach dominację językoznawstwa. Wprawdzie glottodydaktyka jako nauka znajduje się nadal w fazie konstytuowania swojej odrębności i autonomii poznawczej i nie ma tym samym jeszcze formalnie statusu dziedziny autonomicznej (por. Wilczyńska i Michońska-Stadnik, 2010: 30), niemniej słuszny wydaje się pogląd, iż posiadając własny przedmiot badań oraz definiując i realizując własne cele poznawcze, glottodydaktyka jest samodzielną dyscypliną naukową. Przypisując jej atrybuty autonomiczności i samodzielności przy jednoczesnym uznaniu jej zależności od dyscyplin pokrewnych, nie popadamy przy tym w sprzeczność, gdyż jak ujmuje Grucza (2004: 42), glottodydaktyka jako dyscyplina obejmująca kompleksowo wiele zakresów musi zapożyczać interesującą ją wiedzę od innych dziedzin:

Uznanie współczesnej glottodydaktyki za samodzielną dziedzinę nauki nie oznacza, że uniezależniła się ona całkowicie od innych dziedzin, lecz

¹² Są to: *Fremdsprachendidaktik, die Sprachlehr-/lernforschung, die Fremdsprachenforschung und die Zweitsprachenerwerbsforschung.*

oznacza zrazu tylko tyle, że przestała być częścią jakiejś innej dziedziny – w naszym wypadku lingwistyki. Merytorycznie jest nadal (i zawsze będzie) zależna od dziedzin, które zajmują się tymi samymi obiektami, co ona, i od których w związku z tym zapożycza potrzebną jej wiedzę o ich właściwościach, których poznawaniem nie zajmuje się sama.

(ii) **Językoznawstwo (germańskie)** jako dyscyplina pokrewna glottodydaktyce (germanistycznej)

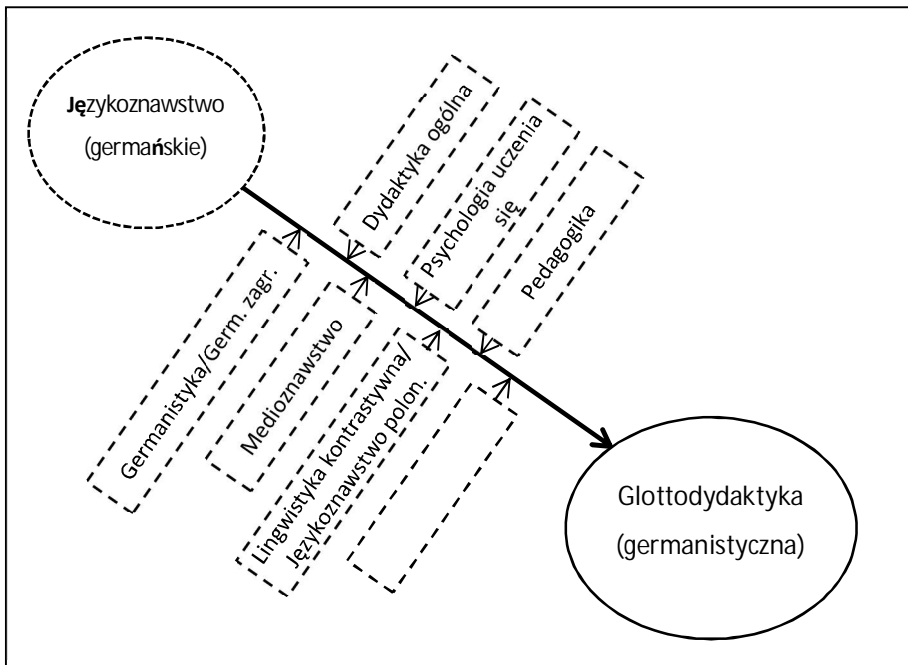
Według tej koncepcji glottodydaktyka jest autonomiczną dziedziną naukową, wybierającą i adaptującą na własne potrzeby interesującą ją opisy języka, modele i koncepcje językoznawcze, łącząc je przy tym z ustaleniami innych dyscyplin takich jak pedagogika, dydaktyka ogólna, psychologia uczenia się, medioznawstwo itp. Takie zrozumienie relacji pomiędzy tymi dwiema dyscyplinami pochodzi z okresu początków konstituowania się glottodydaktyki jako dyscypliny naukowej i obowiązuje również dzisiaj. Dyskutowane było intensywnie przede wszystkim w kontekście relewancji poszczególnych dziedzin pokrewnych glottodydaktyce i doprowadziło do wypracowania licznych modeli glottodydaktyki jako nauki interdyscyplinarnej (Grucza 1978: 29 i n.; Pfeiffer 2001: 30; Henrici 1992: 68; Neuner 1997: 7)¹³. Spojrzenie to ma również dzisiaj rację bytu, chociaż konkuruje ono już z nowym ujęciem (4).

Schemat 3 przedstawia graficznie to stanowisko, przy czym spektrum dziedzin pokrewnych glottodydaktyce, takich jak dydaktyka ogólna, psychologia itp., pozostaje również otwartym.

Z pewnością takie pojmowanie związku pomiędzy językoznawstwem a glottodydaktyką jest kamieniem milowym w rozwoju glottodydaktyki jako autonomicznej dyscypliny naukowej. Zawiera ono jednak jeden problematyczny moment, który skutkuje nierzadko tzw. pozorną interdyscyplinarnością badawczą, która prowadzi do zredukowanych i uproszczonych koncepcji nauczania języków obcych. Zarówno w starszej, jak i nowszej historii uczenia się i nauczania języków obcych mamy wiele przykładów na to, iż wybór ustaleń i modeli językoznawczych oraz ich adaptacja na potrzeby glottodydaktyczne nie zawsze miały charakter prawdziwie interdyscyplinarny i tym samym doprowadziły do zredukowanych, uproszczonych i naiwnych koncepcji

¹³ Modele te podejmują próbę klasyfikowania dziedzin pokrewnych (nauki podstawowe, referencyjne, pokrewne itp.), przy czym poszczególnym dyscyplinom przypisywane jest raz mniejsze raz większe znaczenie w zależności zarówno od ogólnych tendencji rozwojowych owych dyscyplin, jak i poglądów poszczególnych badaczy i ich siły przebicia (por. Henrici, 2001: 530).

i podejść w nauczaniu języków obcych. Taki prototypowy i często cytowany przykład stanowi metoda audiolingwalna, która powstała pod wpływem językoznawstwa strukturalnego i behawiorystycznej teorii uczenia się i która, jak wiemy, nie skutkowałą oczekiwanymi efektami. Reasumując, koncepcja ta jest podatna na rozwój teorii i podejść naukowych i zredukowanych, gdyż w jej perspektywie wychodzi się z ustaleń innych dyscyplin, które mają inaczej zarysowany przedmiot badań.

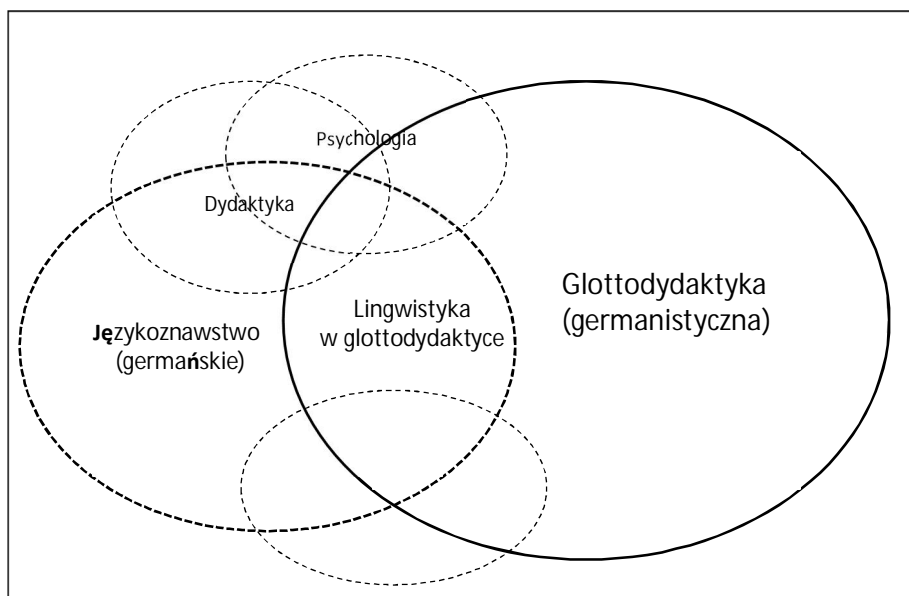
Schemat 3: Językoznawstwo (germańskie) jako dyscyplina pokrewna glottodydaktyce (germanistycznej).

(iii) Lingwistyka w glottodydaktyce (germanistycznej)

Według tej koncepcji glottodydaktyka (germanistyczna) ma odrębną i samodzielną perspektywę na przedmiot poznania, jakim jest język, która to różni się w wielu zakresach od perspektywy językoznawstwa germańskiego, jak również perspektywy językoznawstwa ogólnego i porównawczego. Zakłada się istnienie lingwistyki w glottodydaktyce, która wprawdzie podziela przedmiot badań, pytania i metody badawcze z językoznawstwem germańskim, postrzega ona jednak, bada i opisuje język niemiecki z perspektywy uczących się, dla których jest on drugim bądź kolejnym językiem nabywanym przez pryzmat języka ojczystego i ewentualnie innych języków obcych, nabytych bądź też równolegle nabywanych (por. Fandrych

2010: 173 i n.). Tym samym powstają również wspólne obszary poznania wynikające z nakładania się dyscyplin takich jak psychologia uczenia się, dydaktyka, psycholingwistyka itp.

Schemat 4 przedstawia graficznie to stanowisko, przy czym spektrum dziedzin glottodydaktyki, które przyczyniają się do interdyscyplinarności glottodydaktyki, takich jak dydaktyka ogólna, psychologia itp. (najmniejsze kręgi), jest tutaj również szeroko zakrojone.

Schemat 4: Lingwistyka w glottodydaktyce (germanistycznej).

Wydaje się, że właśnie ta koncepcja związku glottodydaktyki i językoznawstwa podkreśla w należyty sposób kontury glottodydaktyki jako autonomicznej dziedziny wiedzy, definiującej specyficzny dla siebie przedmiot badań, pytania i cele badawcze, posiadającej własny aparat pojęciowy i adekwatną do przedmiotu badań metodologię. W latach 90. minionego wieku w Niemczech prowadzono żywą dyskusję na temat tożsamości dyscyplinarnej glottodydaktyki i jej przynależności do określonej dziedziny wiedzy, tj. germanistyki, językoznawstwa, dydaktyki i kulturoznawstwa. Dzisiaj nie prowadzi się już tych dyskusji, gdyż panuje zgoda co do tego, iż glottodydaktyka jest autonomiczną dyscypliną naukową. Prowadzone rozważania dotyczą raczej umiejętnego wyprofilowania koncepcyjnego glottodydaktyki jako nauki integracyjnej. Ta integracyjna koncepcja nie zakłada już dyscyplinarnej zależności, lecz postrzega współistnienie licznych dyscyplin na zasadzie równouprawnienia, które wyraża się we

wzajemnym korzystaniu z ustaleń i wyników badań oraz wzajemnym szacunku i akceptacji (por. Bausch i in., 2016: 20). Tym samym można założyć, iż koncepcja lingwistyki w glottodydaktyce przyczyni się do powstawania prawdziwie interdyscyplinarnych i tym samym innowacyjnych podejść w zakresie nauczania i uczenia się języków obcych.

5. Lingwistyka w glottodydaktyce – przykład aktualnego pola badawczego i jego potencjał innowacyjny

Przykładem aktualnego obszaru badawczego z zakresu pogranicza obu dyscyplin, który wydaje się szczególnie istotny zarówno dla rozwoju myśli glottodydaktycznej, jak i innowacyjnej działalności praktycznej na lekcji języka obcego¹⁴, jest inkorporacja i adaptacja nowszych ustaleń i wyników badań nad językiem w zakresie mówionej niemieczyny dla kształcenia językowego na poziomie filologicznym¹⁵.

Badania nad mówioną odmianą niemieczyny ogólnej (*Gesprochene-Sprache-Forschung*) to subdyscyplina językoznawstwa germańskiego dysponująca istotnymi osiągnięciami poznawczymi w zakresie badań nad językiem, które nie znalazły jeszcze wystarczającego uznania i przełożenia w glottodydaktyce, a mającymi bezpośrednio znaczenie dla kształcenia obcojęzycznego¹⁶. Dyscyplina ta w odróżnieniu od analizy konwersacyjnej (*Gesprächsfor-schung/Konversationsanalyse*) i postulowanej w ostatnich latach lingwistyki interakcyjnej (*Interaktionale Linguistik*) przenosi swój obszar zainteresowań poza zagadnienia związane z procesem mówienia i interakcyjnością dialogu na rzecz przede wszystkim syntaktycznej analizy produkcji mownych i bywa tym samym często utożsamiana z badaniami nad gramatyką języka mówionego (*Grammatik gesprochener Sprache*). Dokonania jej są w kontekście poszerzenia wiedzy o języku i rozwijania kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego o tyle istotne, iż będącą podstawą konstruowania materiałów dydaktycznych tradycyjna gramatyka systemowa, bazująca zasadniczo na standardowej niemieczynie pisanej i jej normie, nie wyczerpuje odpowiedzi na pytanie, czym jest język, a tym samym nie oddaje jego natury i właściwości. Konsekwencją tego jest

¹⁴ Fandrych (2010: 173 i n.) wymienia i omawia szczegółowo wiele aktualnych obszarów badawczych i dyskusji z zakresu przecięcia się glottodydaktyki i językoznawstwa.

¹⁵ Szerzej na ten temat w Pieklarz-Thien (2018a).

¹⁶ W niemieckojęzycznej monografii (Pieklarz-Thien, 2015) podejmują próbę zebrania dotychczasowych wyników badań w zakresie języka mówionego i przełożenia ich na grunt glottodydaktyczny, a w dalszej kolejności na grunt metodyczny poprzez stworzenie zintegrowanego pakietu działań wspomagających akwizycję języka mówionego w ramach kształcenia językowego na poziomie filologicznym.

postrzeganie przez uczących się struktury języka jako systemu zamkniętego w sensie formalnym, a tym samym istnienie określonych luk w ich wiedzy i świadomości językowej, których wypełnienie możliwe byłoby przy pomocy wiedzy dostarczonej przez modele opisujące relację pomiędzy ustnym a pisemnym użyciem języka. Również silne nacechowanie wypowiedzi ustnych specyfiką języka pisanego, obserwowane u tych uczących na poziomie zaawansowanym, którzy nabywali język obcy głównie w kontekście sformalizowanym, rozumieć można jako jedną z konsekwencji zawężonej konceptualizacji języka, leżącej u podstaw preparowanych materiałów glottodydaktycznych. W związku z tym nie dziwią spotykane w literaturze przedmiotu stwierdzenia, iż opanowanie autentycznego języka mówionego zostawia się samym uczącym, tzn. ich doświadczeniom zdobytym samodzielnie w kontaktach z rodzimymi użytkownikami języka.

Problematyka ta podejmowana była w polskim piśmiennictwie glottodydaktycznym w latach 90. ubiegłego wieku. Wskazać tu należy przede wszystkim na prace Ewy Tomczyk-Popińskiej (1994, 1997, 2003, 2006) i Czesławy Schatte (1993). Wzmocnionym zainteresowaniem cieszy się ona jednakże głównie w Niemczech, gdzie jest tematem licznych publikacji naukowych, a w ostatnich latach również konferencji międzynarodowych. Zakres tematyczny podejmowanych zagadnień, poszukiwawczy wciąż charakter prowadzonych badań co do kwestii fundamentalnych (opisu mówionej niemieczyny), a przede wszystkim deficyty praktyki kształceniowej wskazują, że istnieje zapotrzebowanie na całościowe, transparentne, usystematyzowane i (względem języka pisanego) kontrastywne ujęcie mówionej niemieczyny na potrzeby glottodydaktyczne. Szczególnie w kontekście kształcenia językowego na poziomie filologicznym poszukiwania naukowe idące w kierunku włączenia języka mówionego do kształcenia obcojęzycznego oraz kompleksowej systematyzacji zagadnień związanych z kształceniem do komunikacji bezpośredniej wydają się w pełni uzasadnione.

Spoglądając na historię rozwoju kierunków językoznawczych oraz wpływu ich dokonań na kształtowanie się opisu struktury i funkcjonowania języka, który na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat warunkował działania dydaktyczne i metodyczne na lekcji języka obcego, można by skłonić się ku stwierdzeniu, iż pod wpływem pragmalingwistyki, analizy konwersacyjnej, gramatyki komunikacyjno-funkcjonalnej, a przede wszystkim na skutek dowartościowania komunikacji potocznej przez dydaktykę komunikacyjną w latach 70. i 80. XX wieku, wyniki badań nad niemieczyną mówioną znalazły już wystarczające uznanie i przełożenie w glottodydaktyce. Tymczasem, jak wynika z licznych analiz podręczników i innych materiałów dydaktycznych (np. Tomczyk-Popińska, 1997; Günthner, 2000; Thurmair, 2005; Vorderwülbecke, 2008; Al-Nasser, 2011; Bachmann-Stein, 2013; Günthner, Wegner, Weidner, 2013; Weidner, 2018), środki językowe przedstawiane w toku nauczania dla zobrazowania interakcji

bezpośredniej, nieoficjalnej i dialogowej są często nieadekwatne. Szczególnie w dydaktyce rozumienia ze słuchu obserwuje się deficyty w tym zakresie: język tekstów słuchanych, w tym również dialogowych, to język częstokroć dystansu i komunikacji pisemnej. Nie ma też szerszych komentarzy na temat języka mówionego codziennych sytuacji dialogowych, chociaż wykazuje on ewidentne różnice na płaszczyźnie morfosyntaktycznej, syntaktycznej oraz leksykalnej w stosunku do języka pisanego czy języka mówionego w sytuacjach oficjalnych i monologowych. Jednak warto w tym miejscu zaznaczyć, iż w kontekście różnorodności form i celów kształcenia obcojęzycznego oraz wobec heterogeniczności potrzeb i oczekiwań uczących się języka obcego stwierdzenia te nie są absolutne. Również sama specyfika praktyki glottodydaktycznej, rozumianej jako proces złożony, u podłoża którego leży wiele różnorodnych i wzajemnie warunkujących się czynników, sprawia, iż pewne pragmatyczne kompromisy i uproszczenia są nieuniknione, a na początkowych etapach nauczania nawet wskazane. Niemniej w wypadku zaawansowanego, filologicznego kształcenia językowego słuszny wydaje się wniosek, iż nauczanie oparte na ogólnodostępnych materiałach dydaktycznych, które jedynie częściowo są w stanie sprostać potrzebom uczących się w omawianym zakresie, wymaga uzupełnienia. Tak zarysowany deficyt praktyki kształceniowej dotyczy nie tylko rozwijania kompetencji językowej sensu stricto. Również w filologicznym kształceniu językoznawczym, jak wynika z przeglądu programów studiów oraz literatury fachowej, refleksja teoretyczna oraz kompleksowa systematyzacja zagadnień związanych z kształceniem do komunikacji bezpośredniej są nadal zaniedbywane. Kwestie zróżnicowania i wielowariantowości języka, różnorodności gatunkowej i dyskursywnej wraz z właściwymi im środkami językowymi, uznaniowości normy językowej, zmienności i rozwoju języka, a przede wszystkim systematycznego, całościowego opisu języka mówionego i konsekwentnych, metodycznie właściwych założeń i technik jego nauczania, podejmowane są zwykle rzadko i ogólnikowo. Tymczasem głównym celem kształcenia językowego na studiach filologicznych jest wysoko rozwinięta kompetencja filologiczna, implikująca umiejętności w zakresie tworzenia tekstu pisanego i mówionego, oparta na ugruntowanej świadomości językowej, rozumianej m.in. jako świadomość wzorców języka, która z kolei wiąże się z wrażliwością na wielowariantowość języka i gotowością do zaakceptowania lub odrzucenia nieadekwatnych form, jak również umiejętnością wyrażania swoich intuicji językowych. W odróżnieniu od innych profili kształcenia obcojęzycznego dydaktyka języka obcego na poziomie filologicznym nie dąży więc tylko do efektywnej, ukierunkowanej na produkt komunikacji i umiejętności forsowania własnych interesów komunikacyjnych. Stawia sobie ona jednak za cel takie połączenie sprawności i wiedzy komunikacyjnej oraz kompetencji produktywnych i refleksyjno-analitycznych,

które manifestują się w kulturze wypowiedzi rozumianej jako umiejętność posługiwania się językiem z wrażliwością na etykę komunikacyjną, porozumienie interkulturowe oraz adekwatność środków językowych. Włączenie w proces uczeniowy wiedzy z zakresu mówionej niemieckiej w celu refleksji nad ustnym i pisemnym użyciem języka wpisuje się tym samym w założenia leżące u podstaw dydaktyki języka obcego na studiach filologicznych.

6. Podsumowanie

Podjęte w artykule rozważania teoretyczne na temat innowacyjności w glottodydaktyce wskazują na potencjalne źródło innowacji, jakim są integracyjne badania interdyscyplinarne. Przemyslenia te prowadzone na przykładzie językoznawstwa germańskiego dla glottodydaktyki germanistycznej służą do doskonalenia procesu nauczania i uczenia się języka obcego w ramach germanistycznego kształcenia językowego oraz być inspiracją dla dydaktyk innych języków obcych. Wyprowadzone konkluzje stanowią punkt odniesienia do kontynuacji dyskusji i badań w dziedzinie integracji ustaleń lingwistycznych w kształceniu językowym oraz do dalszego usprawniania procesu dydaktycznego na różnych poziomach kształcenia.

BIBLIOGRAFIA

- Albert R. (1995), *Der Bedarf des Fachs, Deutsch als Fremdsprache' an linguistischer Forschung* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 32(2), s. 82-90.
- Al-Nasser M. (2011), *Gesprochene Sprache im Deutsch-als-Fremdsprache-Unterricht. Eigenschaften der gesprochenen Sprache in Lehrwerkdialogen*, praca doktorska, Universität Bayreuth. Online: https://epub.uni-bayreuth.de/336/1/Gesprochene_Sprache_im_DaF_Unterricht.pdf [DW 19.06.2018].
- Altmayer C. (2004), *Deutsch als Fremdsprache – eine wissenschaftliche Disziplin?* (w) Altmayer C., Forster R., Grub F.T. (red.), *Deutsch als Fremdsprache in Wissenschaft und Unterricht: Arbeitsfelder und Perspektiven*. Festschrift für Lutz Götze zum 60. Geburtstag. Frankfurt a. M.: Lang, s. 5-25.
- Bachmann-Stein A. (2013), *Authentische gesprochenen Sprache im DaF-Unterricht – Pro und Contra* (w) Moraldo S.M., Missaglia F. (red.), *Gesprochene Sprache im DaF-Unterricht. Grundlagen – Ansätze – Praxis*. Heidelberg: Winter, s. 39-58.
- Bausch K.-R. i in. (2016), *Interdisziplinarität* (w) Bausch K.-R. i in. (red.), *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen: Narr Francke, s. 20-24.
- Dakowska M. (2010a), *Glottodydaktyka jako nauka* (w) „Lingwistyka Stosowana”, nr 3, s. 71-86.

- Dakowska M. (2010b), *W poszukiwaniu wiedzy praktycznie użytecznej. O dojrzewianiu glottodydaktyki jako dziedziny akademickiej* (w) „Neofilolog”, nr 34, s. 9-19.
- Dakowska M. (2014), *O rozwoju dydaktyki języków obcych jako dyscypliny naukowej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dębski A. (2000), *Problem stosowności opisu lingwistycznego* (w) Kielar B.Z., Krzeszowski T.P., Lukszyn J., Namowicz T. (red.), *Problemy komunikacji międzykulturowej. Lingwistyka, translatoryka, glottodydaktyka. Profesorowi Franciszkowi Gruczy z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin*. Warszawa: Graf-Punkt, s. 35-66.
- Ehlich K. (1994), *Deutsch als Fremdsprache – Profilstrukturen einer neuen Disziplin* (w) „Info DaF” (Informationen Deutsch als Fremdsprache), nr 1, s. 3-24.
- Eisenberg P. (2004), *Wieviel Grammatik braucht die Schule?* (w) „Didaktik Deutsch”, nr 17, s. 4-25.
- Edmondson W.J. (1996), *Was ist das Spezifikum des Faches Deutsch als Fremdsprache?* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 36(1), s. 3-9.
- Fandrych C. (2010), *Grundlagen der Linguistik im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (w) Krumm H.-J., Fandrych C., Hufeisen B., Riemer C. (red.), „Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Vollständige Neubearbeitung, Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 19, 2 Bände”. Berlin i in.: de Gruyter, s. 173-188.
- Götze L. (2010), *Strukturdebatte des deutschen als Fremd- und Zweitsprache. Rückblick und Ausblick* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 47(4), s. 222-228.
- Götze L., Suchsland P. (1996), *Deutsch als Fremdsprache. Thesen zur Struktur des Faches* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 33(2), s. 67-72.
- Götze L., Suchsland P. (1999), *Am (vorläufigen) Ende einer Debatte* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 36(2), s. 75-80.
- Grucza F. (1974), *Lingwistyka a glottodydaktyka* (w) „Języki Obce w Szkole”, nr 3, s. 133-143.
- Grucza F. (1978), *Glottodydaktyka, jej zakres i problemy* (w) „Przegląd Glottodydaktyczny”, nr 1, s. 29-44.
- Grucza F. (1988), *Kształcenie nauczycieli języków obcych jako program dydaktyczny i/lub jako przedmiot poznania naukowego* (w) Grucza F. (red.), *Problemy kształcenia nauczycieli języków obcych. Materiały XI Sympozjum ILS (Jaszowiec, 7–10 listopada 1985)*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 7-15.
- Grucza F. (2000), *(Neu-)Philologen – Fremdsprachenlehrerausbildung – Glottodidaktik/Sprachlehrforschung* (w) Helbig B., Kleppin K., Königs F.G. (red.), *Sprachlehrforschung im Wandel. Beiträge zur Erforschung des Lehrens und Lernens von Fremdsprachen*. Tübingen: Stauffenburg, s. 97-111.

- Grucza F. (2004), *Glottodydaktyka: nauka – praca naukowa – wiedza* (w) „Przełęcz Glottodydaktyczny”, nr 20, s. 5-48.
- Grucza F. (2007), *Lingwistyka stosowana. Historia – zadania – osiągnięcia*. Warszawa: Euro-Edukacja.
- Günthner S. (2000), *Grammatik der gesprochenen Sprache – eine Herausforderung für Deutsch als Fremdsprache?* (w) „Info DaF” (Informationen Deutsch als Fremdsprache), nr 27(4), s. 352-366.
- Günthner S., Wegner L., Weidner B. (2013), *Gesprochene Sprache im DaF-Unterricht – Möglichkeiten der Vernetzung der Gesprochene-Sprache-Forschung mit der Fremdsprachenvermittlung* (w) Moraldo S.M., Missaglia F. (red.), *Gesprochene Sprache im DaF-Unterricht. Grundlagen – Ansätze – Praxis*. Heidelberg: Winter, s. 113-150.
- Helbig G. (1997), *Noch einmal: Quo vadis, DaF?* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 34(3), s. 131-137.
- Henrici G. (1992), *Die Kontur des Fachs Deutsch als Fremdsprache. Ein Vorschlag* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 29(2), s. 67-71.
- Henrici G. (1996), *Deutsch als Fremdsprache ist doch ein fremdsprachenwissenschaftliches Fach!* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 33(3), s. 131-135.
- Henrici G. (2001), *Referenzwissenschaften der Fremdsprachendidaktik und –methodik* (w) Henrici G., Riemer C. (red.), *Einführung in die Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache mit Videobeispielen*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, s. 530-537.
- Hirschfeld U. (1997), *Zur Diskussion um das Hochschulfach Deutsch als Fremdsprache* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 34(2), s. 67-71.
- Jaroszewska A. (2014), *O glottodydaktyce słowami glottodydaktyków* (w) „Języki Obce w Szkole”, nr 4, s. 52-66.
- Komorowska H. (red.), *Metodyka nauczania języków obcych w Polsce (1957–2007)*. Warszawa: Wydawnictwa CODN, s. 93-96.
- Mecner P. (2000), *Współczesna lingwistyka generatywna w ujęciu interdyscyplinarnym* (w) Kielar B.Z. i in. (red.), *Problemy komunikacji międzykulturowej. Lingwistyka, translatoryka, glottodydaktyka*. Profesorowi Franciszkowi Gruczy z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin. Warszawa: Graf-Punkt, s. 83-121.
- Neuland E. (2012), *DaF-Didaktik in der Auslandsgermanistik. Probleme – Positionen – Perspektiven* (w) Birk A., Buffagni C. (red.), *Linguistik und Sprachdidaktik im italienischen Hochschulkontext*. Münster: Waxmann, s. 15-32.
- Neuner G. (1997), *Das Hochschulfach Deutsch als Fremdsprache. Zur Strukturdebatte über Forschung und Lehre* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 34(1), s. 3-8.
- Pfeiffer W. (2001), *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Poznań: Wagros.

- Pfeiffer W. (2003), *Von der linguistisch bezogenen Fremdsprachendidaktik zur interkulturellen Fremdsprachenpädagogik – Ein Essay* (w) „Linguistik online”, nr 13(1). Online: http://www.linguistik-online.de/13_01/pfeiffer.html [DW 19.06.2018].
- Pieklarz-Thien M. (2015), *Gesprochene Sprache in der philologischen Sprachausbildung. Theoretische Grundlagen – empirische Befunde – exemplarische Anwendungen*. Frankfurt a. M.: Peter Lang.
- Pieklarz-Thien M. (2018a), *Standardowa niemieczna mówiona w kształceniu językowym na poziomie filologicznym. Krótkie podsumowanie najważniejszych wniosków z badań własnych i prezentacja przykładowych rozwiązań praktycznych* (w) „Prace Językoznawcze” (w druku).
- Pieklarz-Thien M. (2018b), *Von der disziplinären Abhängigkeit zum gleichberechtigten Miteinander? Eine Diskussion über das sensible Verhältnis von Sprachwissenschaft und Sprachdidaktik am Beispiel der Germanistischen Linguistik und der DaF-Didaktik* (w) „Glottodidactica”, 1, s. 115-130.
- Portmann-Tselikas P.R. (1998), „Wissenschaftlichkeit”, „Praxisbezug” – nur leere Floskeln? Zur Diskussion um das Fach Deutsch als Fremdsprache (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 35(3), s. 131-135.
- Schatte C. (1993), *Probleme der Vermittlung der gesprochenen Sprache im Fremdsprachenunterricht* (w) Richter G. (red.), *Methodische Grundfragen der Erforschung gesprochener Sprache*. Frankfurt a. M.: Peter Lang, s. 135-142.
- Szymański G. (2013), *Innowacje marketingowe w sektorze e-commerce*. Łódź: Monografie Politechniki Łódzkiej.
- Thurmair M. (2005), „Aber man spricht doch ganz anders heute!?” *Wortstellungsvariationen der gesprochenen Sprache im Unterricht Deutsch als Fremdsprache* (w) „Deutsch als Fremdsprache”, nr 32, s. 42-48.
- Tomczyk-Popińska E. (1994), *Dialogi w podręcznikach języka niemieckiego* (w) „Przegląd Glottodydaktyczny”, nr 13, s. 47-54.
- Tomczyk-Popińska E. (1997), *Untersuchungen zu mediolektalen Unterschieden im dialogischen Gegenwartsdeutsch. Didaktische Implikationen*. Warszawa: SCRIPT.
- Tomczyk-Popińska E. (2003), *Zróżnicowanie geograficzne języka niemieckiego w nauczaniu tego języka w Polsce – wybrane aspekty* (w) „Przegląd Glottodydaktyczny”, nr 19, s. 47-51.
- Tomczyk-Popińska E. (2006), *Nauczanie porozumiewania się w zróżnicowanych sytuacjach komunikacyjnych – wnioski z analiz podręczników języka niemieckiego jako obcego* (w) „Przegląd Glottodydaktyczny”, nr 19, s. 67-75.
- Vorderwülbecke K. (2008), *Sprache kommt von Sprechen – Gesprochene Sprache im DaF-Unterricht* (w) Chlosta C., Leder G., Krischer B. (red.), *Auf neuen*

- Wegen. Deutsch als Fremdsprache in Forschung und Praxis. 35. Jahrestagung des Fachverbands Deutsch als Fremdsprache an der Freien Universität Berlin 2007, Materialien DaF, Band 79. Göttingen: FaDaF, s. 275-292.
- Weidner B. (2018), *Gesprochenes Deutsch als Unterrichtsgegenstand* (w) Kalkavan-Aydin Z. (red.), *DaZ/DaF Didaktik – Praxishandbuch für die Sekundarstufe I und II*. Berlin: Cornelsen, s. 152-170.
- Weinrich H. (1979), *Deutsch als Fremdsprache – Konturen eines neuen Faches* (w) „Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache“, nr 5, s. 1-13.
- Wilczyńska W. (2010), *Obszary badawcze glottodydaktyki* (w) „Neofilolog“, nr 34, s. 21-35.
- Wilczyńska W., Michońska-Stadnik A. (2010), *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*. Kraków: Avalon.